

АЛТЕРНАТИВНА МЕДИЈСКА СЛИКА СТВАРНОСТИ: ИЗВЈЕШТАВАЊЕ О ПАНДЕМИЈИ ВИРУСА КОРОНА

Сажетак: Феномен алтернативног посматрали смо у складу с поставкама посткласичне наратологије, теорије могућих свјетова и теорије контрафактивности, гдје се алтернативно схвата као она друга могућност која остаје у сфери виртуелног, као оно потенцијално које није актуализовано. Предмет рада јесте бављење специфичностима које се тичу језичког уобличавања неактуализованих аспеката стварности у медијима у оним случајевима када такви искази погодују конструисању ширих наратива пријетње и надлазеће или могуће опасности, као што је случај с примјерима извјештавања о ширењима болести (наративи избијања заразе / епидемије / пандемије), масовним убиствима, разним природним катастрофама. За потребе овог рада, анализирали смо низ текстова објављених у дневним новинама, као и на различитим порталима који тематизују питања у вези с пандемијом вируса корона. Циљ рада је показати да ли се креирање алтернативних слика стварности јавља у медијском извјештавању о пандемији, те указати на основне механизме и лингвистичке маркере које можемо препознати у случајевима када се управо оно виртуелно, као својеврсна алтернативна, неактуелизована стварност, користи као средство конструисања оваквих наратива.

Кључне речи: алтернативно, анализа дискурса, контрафактивност, критичка анализа дискурса, медијски дискурс.

1. Увод

Сложеност појма *алтернативности*, који је уједно и један од кључних појмова овог рада, огледа се, између осталог, и у томе што може бити сагледан и протумачен на више начина. На првом мјесту, ријеч је о појму који се у рјечничкој литератури дефинише као онај „који је у вези са алтернативом, који допушта једну од двеју могућности“, при чему се под алтернативом подразумева „нужност пристајања уз једну од две могућности“ (РМС 1967: 70–71). За потребе овог рада, појам алтернативности схваћен је као она друга могућност која остаје у сфери виртуелног, као оно потенцијално које није актуализовано, тј. није реализовано. Прецизније, алтернативно се у овом случају посматра у

складу са концептом теорије могућих свјетова заснованом на увјерењу да би ствари могле бити другачије у односу на тренутно стање. Из такве претпоставке уједно произилази и разликовање једног *актуалног свијета* (actual world) и више *неактуалних или алтернативних могућих свјетова* (nonactual, alternate possible worlds). Алтернативно се, дакле, односи на оне сегменте исказа који су присутни у самом тексту (уколико говоримо о писаној форми), али нису реализовани на плану свијета или стварности на коју тај текст упућује, био то свијет приче у књижевноумјетничким текстовима или оно што можемо именовати и одредити као објективну стварност нпр. у публицистичким.

Кад је ријеч о предмету и циљевима истраживања, на првом мјесту треба издвојити уочавање специфичности које се тичу језичког уобличења неактуализованих аспеката стварности у медијима, и то у случајевима када ти искази служе конструисању наратива пријетње и надлазеће или могуће опасности (гдје бисмо могли сврстати случајеве ширења болести – нпр. наративи избијања и ширења заразе, епидемије или пандемије, случајеве природних катастрофа, терористичких напада, масовних убистава итд.). Анализа је базирана на текстовима који су објављивани у дневним новинама, као и на порталима, а који тематизују питања у вези с пандемијом вируса корона. Такође, у обзир су узете и доступне анализе извјештавања медија о овом питању. Основни циљ рада јесте долазак до одговора на нека од сљедећих питања – посеже ли се за креирањем алтернативног као могућег али нереализованог у извјештавању о пандемији, која је функција алтернативног у оваквим исказима, у којим ситуацијама се уопште посеже за алтернативним и с којом намјером, којим језичким средствима се креирају овакви сегменти медијских текстова.

С обзиром на то да смо као предмет анализе издвојили оне сегменте медијског дискурса које можемо објединити под појмом наратива епидемије или пандемије, у наставку ћемо се прво позабавати тиме шта они заправо представљају и које су им главне одлике.

2. Медији и наратив епидемије / пандемије

Улога коју медији имају кад је ријеч о извјештавању у периоду пандемије вишеструка је и подразумијева однос који се успоставља и даље развија на релацији здравствене институције – власт – становништво, а тај је однос уједно заснован на информисању, али и савјетовању и упућивању, а у неким случајевима и у креирању одређене слике стварности или чак директном утицају на понашање прималаца поруке.¹ Праћење тока и озбиљности ситуације, преношење најважнијих одлука власти или препорука здравствених институција

¹ Као илустрација овог посљедњег може послужити примјер истраживања у Уједињеном Краљевству у оквиру којег су постављени сензори у тоалетима како би се пратило стање прања руку међу становништвом. Резултати истраживања из 2009/10. показали су како је прање руку постајало знатно учесталије како су медији чешће извјештавали о овом чину као једном од видова препорученог понашања у циљу избјегавања заразе (Davis 2017).

и њихових представника, указивање на мјере заштите и потенцијалне коракe превенције заразе, као и на могуће облике ризичног понашања само су неке од тема које се манифестују у различитим жанровима и формама медијског извјештавања. Продукција тих различитих видова медијског извјештавања одвија се углавном неким устаљеним и систематизованим током, уз могућност појаве варијација у зависности од различитих спољашњих или унутрашњих фактора, попут фазе епидемије или пандемије, озбиљности ситуације, фактора ризика, жанровских одлика одабране форме и слично.

Управо због те својеврсне шаблонизације исказа на плану структуре и избора конкретних јединица и поступака, у литератури се говори о наративима избијања заразе, епидемије или пандемије (Davis 2017, Gerlach 2016, Mairal 2011, Wald 2008).² Почетак извјештавања углавном одговара стандардном наративу избијања заразе (*outbreak narrative*), базираном на повезивању проблема са оним што се означава као примитивни начин живота и с неодговарајућом хуманитарном помоћи, међутим уколико пређе у наратив епидемије или пандемије, онда се пажња преусмјерава ка ширим питањима биосигурности (Gerlach 2016: 611). Овакви наративи не тичу се искључиво медијског дискурса, њих одликује трансмедијалност, па се, тако, могу пронаћи у различитим сферама – у религијским текстовима и митовима, књижевноумјетничким дјелима различитих периода и жанрова, видео-играма, филмовима, серијама (Gerlach 2016: 621, Wald 2008)... Неке од главних одлика текстова овог типа јесу њихова публицистичка природа (и у случајевима литерарних остварења), зарад постизања што већег степена увјерљивости, референце научног типа, упућивање на прошле сличне ситуације, које често служе и као вид упозорења.

Сва ова својства наратива заразе, епидемије или пандемије истовремено их повезују и са тзв. наративом ризика,³ чије су главне одлике конституисање одређеног шаблона који уједно омогућава људима који немају много знања о феномену о којем се пише да га у некој мјери боље схвате, уз битну напомену да знање до којег се долази може али и не мора бити тачно и истинито, али је оно у шта људи почињу да вјерују, а још једна битна одлика јесте да такав наратив ризика може латентно опстајати дуго времена, а онда се, по потреби и са појавом нове ризичне ситуације, реактивирати (Mairal 2011).

Када је ријеч конкретно о журналистичком извјештавању на ову тему, у литератури се издвајају три основне фазе извјештавања о зарази или болести. Прва подразумемијева фазу тзв. оглашавања аларма, тј. почетну фазу коју карак-

² Пораст интересовања за наративе овог типа повезан је са случајевима заразе који се могу класификовати као епидемије или пандемије, као што је нпр. случај епидемије еболе 2014. године, SARS епидемија 2003, пандемија H1N1 или свињског грипа 2009/10. године, те COVID19, а посебно је, у овом контексту, значајна и појава и ширење вируса хумане имунодефицијенције средином осамдесетих година (в. Wald 2008: 2).

³ Једним од првих примјера наратива ризика сматра се Дефоова „Година куге“ (*Journal of the Plague Year*), фикционални дневник настао с циљем спречавања могуће појаве куге у Лондону 1720. године, заснован на истраживању и мемоарима о томе шта се дешавало током претходне куге 1655. године, у којем се може препознати основа наративне структуре коју и данас користе медији при извјештавању о неком ризику (Mairal 2011).

терише izvještaвање о ставкама као што су брзина ширења заразе, позиви за помоћ, људске приче из заражених подручја итд. Другу фазу чини наставак прича о ширењу заразе, али уз спекулације о потенцијалним утицајима и на друге регије поред оне изворне. Трећа је такозвана фаза кризе и заразе, усмјерена на тему инфицираности која се већ проширила те стигла и до крајева у којима се извјештава (Gerlach 2016: 613).

Структура оваквих медијских текстова има свој ослонац у фикционализованом наративима, али и низ разлика које произилазе из њихове различите природе, а такође, коријени наратива пандемије проналазе се у тзв. *пандемијској култури (pandemic culture)*, насталој као продукт свијести о глобалној повезаности и умрежености данас (Gerlach 2016: 622). Наративизација извјештавања о догађајима овог типа помаже људима, као примаоцима порука које се тим текстовима преносе, да лакше и потпуније схвате новонасталу ситуацију у којој су се нашли, а која је, у доста случајева, далеко од било чега познатог или лаког за поистовјеђивање. Такође, таква шаблонизација текстова олакшава њихову каснију поновну активацију, ако за тим буде потребе, нпр. у неким наредним сличним или поновљеним ситуацијама. С друге стране, овакви наративи могу имати и другачије посљедице у виду утицања на руте и стопу заразе, промовисање или ублажавање стигматизације одређених јединки или група популације, као и локалитета, понашања, животних стилова (Wald 2008: 3).

У контексту оваквог посматрања медијског извјештавања о ситуацијама каква је глобална, свјетска здравствена криза у виду пандемије, позабавили смо се улогом коју има креирање алтернативних слика стварности у виду инкорпорирања нереализованих потенцијалних догађаја у сам текст који се може подвести под примјер журналистичког наратива пандемије.

3. Теоријско-методолошки оквир

Уколико говоримо о теоријско-методолошким поставкама које су послужиле као база овом истраживању, потребно је споменути посткласичну наратологију, изучавања феномена контрафактивности, анализу дискурса и критичку анализу дискурса, као и прагматику биополитичке комуникације.

3.1. Достигнућа посткласичне наратологије

Посткласична наратолошка истраживања послужила су нам као почетна база за постављање теоријско-методолошког оквира овог рада, јер се у контексту ових истраживања јавља интензивно интересовање за бављење феноменом алтернативности и његовим различитим аспектима на нивоу наративног текста. С обзиром на то да посткласична наратологија, као појам који означава „савремене приступе приповедању који, полазећи од појмова формулисаних у класичној наратологији, преиспитују њихове границе, померају их и превазилазе“ (Marčetić 2018: 74), подразумејева веома широк спектар методологија и

приступа који су се развили након наратолошког заокрета, који се десио осамдесетих година двадесетог вијека, нагласили бисмо да су нам за ово истраживање првенствено били важни они посткласичнонаратолошки приступи који у центар интересовања стављају феномене виртуелности, контрафактивности, алтернативности и актуализованости, као и на њима засновано бављење могућим, алтернативним или виртуелним свјетовима.

Сам термин *могући свијет*, као важан термин за разумијевање феномена алтернативног у овом контексту, одређује се као „celovito stanje stvari; skup individuumu (ljudskih bića i predmeta, na primer) zajedno s njihovim svojstvima (uključujući i delovanja koja vrše ili situacije u koje su uključeni)”, уз напомену која се односи на схватање овог појма у контексту наратива да „priповести обухватају temporalно устројене низове стања ствари за које се држи да су актуалне/фактуалне (ono што се дешава) и да су повезани са другим стањима ствари које нису актуалне или су контрафактуалне и плод су менталне активности ликова” (Prins 2011: 108), односно у основи овог концепта налази се идеја да је стварност схваћена као универзум сачињен од мноштва различитих свјетова (Ryan 2013). Концепт могућих свјетова своје извориште има у филозофији и идеји Г. В. Лајбница о овом свијету као „најбољем од свих могућих свјетова”, а примјену је нашао у идеји вишеструких реалности у физици, познатој као концепт мултиверзума и паралелних универзума.⁴ На поље наратолошких изучавања, средином седамдесетих година двадесетог вијека, утицаји ове теорије стижу преко модалне логике и рада на семантици модалних оператора могућности, неопходности и немогућности, као и питању истинитости контрафактивних исказа, гдје се посебно истичу С. Крипке, Д. Луис, А. Плантинга и Ј. Хинтика (в. нпр. Ryan 2006: 644; Ryan 2013; Ryan, Bell 2019: 3). Допринос развоју проучавања различитих сегмената концепта могућих свјетова на плану наратолошких истраживања дали су, између осталих, и Д. Луис, Л. Долежел, Л. Ваина, У. Еко, Р. Ронен, М. Л. Рајан, а неке од области које се издвајају као оне у којима је концепт могућих свјетова нашао примјену јесу теорија и семантика фикционалности (усмјерена на питања односа између актуалног и текстуалног свијета), теорија жанра (и типологија свјетова фикције), семантика наратива (унутрашња организација наративних свјетова) и поетика постмодернизма (Ryan 1992: 528), а њима се може придружити и дигитална култура, тј. дигитални медији (Ryan, 2013; Ryan, Bell 2019).

Истраживања која су одиграла важну улогу у развоју бављења поменутиим феноменима у наратологији свакако су сљедећа: Мари-Лор Рајан и њен рад на темељима теорије могућих свјетова и достигнућа Ека, Павела и Долежела, гдје је посебно битно питање концепта наратива као виртуелне реалности,⁵ затим

⁴ О постулатима паралелних универзума, природи алтернативних простора у физици и њиховим различитим нивоима, детаљније видјети у Ryan 2006: 634–643.

⁵ Сам термин *виртуелно* објашњава се преко његове свакодневне употребе, гдје означава или нешто имагинарно или нешто што се односи на сферу рачунара, али и преко истицања три његова различита значења – (1) виртуелно као илузија, (2) виртуелно као потенцијалност и (3) виртуелно као рачунарски посредовано (Ryan 2001: 12–13).

концепт урањања, феномен интерактивности (2001), као и бављење модалном структуром наративних универзума (1985); Рут Ронен и бављење односом могућих и фикционалних свјетова (2004); Марина Гришакoва и проблематизовање односа могућег, виртуелног и хипотетичког у фикцији, на примјеру виртуелног гласа, осмишљеног по узору на виртуелни наратив Мери-Лор Рајан и заснованог на теорији актуализације Шарла Балија (Grishakova 2019); Снежана Милосављевић Милић и бављење виртуелним наративима као оним сегментима наративног свијета који су присутни у наративном тексту, али остају неактуализовани, при чему, за њихово одређење, ауторка наглашава битну улогу Марголиновог приступа наративима, који почетну тачку има у лингвистичком моделу и одређењу глаголског времена, аспекта и модалности (2016).⁶

С обзиром на то да је концепт могућих свјетова заснован на категорији модалности, што упућује на прожимање филозофско-логичких и синтаксичко-семантичких категорија и релација, важно је поменути да управо ова категорија, како ћемо видјети у наставку текста, игра кључну улогу у одређењу и објашњењу категорије контрафактивности, јер је и сама контрафактивност заправо један вид модалности.

3.2. Изучавање феномена контрафактивности

Контрафактивност обухвата различите менталне репрезентације алтернативних виђења прошлости и посљедица које из таквих алтернатива произилазе, а које могу бити изложене у виду бољих или горих верзија у односу на стварност (Roese 1997: 133–134). У складу с тим, контрафактивно мишљење подразумијева замишљање могућих, нестварних свјетова, њихово претпостављање, те самим тим представља један од видова модалног резоновања (Buljan 2017: 745). Истраживања контрафактивности дала су, а дају и даље, доста резултата на пољу наратологије,⁷ али и других области, попут логике, психологије и неуронаука,⁸ те на плану лингвистике, гдје истичемо рад Фоконијеа и Тарнера, који су се, бавећи се теоријом концептуалне интеграције и самим концептуалним блендингом, дотакли и питања конструисања иреалног, односно

⁶ Са типолошког аспекта, виртуелни облици наратива које издваја С. Милосављевић Милић обухватају периферне могуће приче (контрачињенице и хипотетичку фокализацију), наративне негације, поређења и симулиране наративе (Milosavljević Milić 2016: 42).

⁷ На плану наратологије, важно је споменути Хилари Даненберг и анализу употребе контрафактивних исказа кроз историју – у ренесансним дјелима, фикционалним аутобиографијама из 18. вијека, романима 19. и 20. вијека, научнофантастичним дјелима, као и експерименталним постмодернистичким наративима (2008: 4).

⁸ У ова истраживања можемо убројати радове усмјерене на бављење контрафактивним мишљењем и различитим елементима који утичу на његову активацију (в. Roese 1997), контрафактивним мишљењем у западној филозофији, логици и науци – у антици, код Лајбница, Хјума, Луиса, као и у кинеској традицији (Buljan 2017), неактуализованим могућностима и идентитетом елемената који припадају различитим свјетовима у модалној логици (в. Lewis 1968), резултатима експеримената и тестова (нпр. праћење покрета ока, мјерење брзине читања, ЕЕГ, фМРИ) који показују како људи разумијевају контрафактивност (Вутне, Egan 2004; Kulakova, Nieuwland 2016) и сл.

феномена контрафактивности (2002), док је фактивност као семантичка категорија, а у склопу ње стварна фактивност (или фактивност у ужем смислу), контрафактивност и нефактивност, предмет истраживања у радовима Д. Сааведре (2000).

Оваква бројност различитих научних поља у којима је присутна заинтересованост за феномен контрафактивности произилази из присутности овог феномена у разним сферама живота: свакодневном говору, процесу мишљења, књижевним наративима, производима популарне културе, разним типовима дискурса, попут политичког, публицистичког, научног... Та распрострањеност директно је повезана са разним функцијама које се овом феномену приписују, међу којима се издвајају олакшавање разумијевања узрока догађаја, улога у процесуирању учења из искуства, регулисање понашања и емоција због утицаја на осјећања кајања и олакшања, разумијевање перспектива и увјерења других (Kulakova, Nieuwland 2016: 49).

Када је ријеч о феномену контрафактивности у контексту епидемије или пандемије, важно је поменути то да контрафактуали имају важну улогу у дискусијама о каузалној анализи у склопу филозофије, здравствених и друштвених наука, поготово кад је ријеч о анализама различитих модела предвиђања развојног тока епидемије или пандемије, гдје се посебна пажња усмјерава на разликовање пројекција о томе шта би се могло десити у неком хипотетичком сценарију (који може бити контрафактиван) и прогноза о томе шта ће се заиста десити (Fuller 2021).⁹ Такође, питање контрафактуала присутно је и у истраживањима о медијском извјештавању о пандемији. Закључци до којих се дошло у оквиру тих истраживања показују да се може уочити утицај медијског извјештавања на сам ток епидемије/пандемије, односно на број заражених и блиских контаката (в. Gozzi, Tizzani et al. 2020; Liu, Chen, Bao 2021).

Пошто смо пажњу у овом раду усмјерили на лингвистичке маркере у текстовима који припадају корпусу медијског извјештавања о пандемији којима се вербализује категорија алтернативности, а самим тим и контрафактивности, као једног њеног појавног вида, од велике нам је важности то да сам феномен контрафактивности, иако није безусловно граматички ограничен, ипак може зависити од одређених језичких маркера (Fausonnier, Turner 2002: 238), при чему се као његов прототипични језички изражај узима исказ *шта да* или (*у случају*) *да... онда* (*if then* конструкција), усмјерен на прошлост, прецизније – ријеч је о иреалним погодбеним конструкцијама типа (*у случају*) *да се десило А* (што имплицира да то А није реализовано), *десило би се и Б* (гдје је то Б замишљени, неактуализовани резултат исто тако неактуализованог услова А). Један дио анализе усмјерен је управо на проналажење и анализу оваквих конструкција у одабраном корпусу.

⁹ Истраживања овог типа углавном су усмјерена на питање контрафактивних процјена о могућим исходима који би настали као резултат примјене другачијих мјера у контролисању и сузбијању пандемије (в. нпр. Fuller 2021, Mishra, Scott et al. 2021).

3.3. Анализа дискурса и критичка анализа дискурса

Сљедећа битна ставка у дефинисању теоријско-методолошког оквира јесте анализа дискурса и критичка анализа дискурса, које се сврставају у један од три главна приступа проучавању медијског дискурса, заједно са социolingвистичким истраживањима и оним нелингвистичким, попут политичке анализе, комуниколошких и културолошких студија (Halmi, Belušić, Ogresta 2004: 43–44). Поимање језика као друштвене праксе, или специфичније као друштвеног процеса,¹⁰ уједно одређује и схватање појма дискурса у критичкој анализи, а од суштинске је важности и разграничење појмова текста и дискурса према критеријуму разликовања производа и процеса, гдје се текст сматра производом, а дискурс процесом друштвене интеракције чији је текст дио, што значи да дискурс као процес у себи садржи и текст, али и процес продукције, који као производ даје текст, и процес интерпретације, који као извориште има текст (Fairclough 1989: 24). Док су главни циљеви анализе дискурса откривање правила за производњу дискурса, природе и величине јединица које су одређене тим правилима, као и остваривања функционалних категорија помоћу граматичких структура (Воначић 1980: 207–208), критичка анализа дискурса припада типу дискурзивног аналитичког истраживања чија су главна начела, између осталог, адресирање друштвених проблема, схватање релација моћи као дискурзивних феномена, разумијевање дискурса као облика друштвене акције и појаве која конституише друштво и културу, игра важну улогу у одржању идеологија, те има историјску перспективу (Van Dijk 2015: 467). Критичка анализа дискурса одређује се као истраживање релација између дискурса, моћи, доминације, друштвене неједнакости, али и позиције истраживача у таквим друштвеним околностима (Van Dijk 1993: 249), односно као перспектива или својеврсна парадигма коју одликују принципи попут интердисциплинарности и еклектичности, тежње ка демистификацији односа идеологије и моћи, непостојања само једне прецизно дефинисане и издвојене теорије или методологије (Wodak, Meyer 2009: 3–5), проблемска оријентисаност, а не интересовање за специфичан лингвистички проблем (Wodak, Meyer 2009: 31), а као основни циљ намеће се стицање и указивање на знања која омогућавају или олакшавају људима један вид еманципације од различитих облика доминације (Wodak, Meyer 2009: 7).

Док би нивоу анализе дискурса одговарало бављење језичким јединицама различите хијерархије помоћу којих се остварују дискурзивне структуре у којима можемо препознати конструисање алтернативних слика стварности у медијима, што је важан сегмент анализе коју ћемо представити у наставку рада, посматрање медијског дискурса као процеса, што је одлика критичке анализе, усмјерава нас да у обзир узмемо и сегменте продукције и интерпретације анализираниог текста, тј. сегменте који се тичу изванјезичке стварности. У

¹⁰ Овдје мислимо на Ферклафово схватање језика као друштвене праксе, на којем почивају три импликације: (1) да је језик дио друштва, (2) да је језик друштвени процес и (3) да је језик друштвено условљен процес (Fairclough 1989: 22).

складу с тим, при анализи одабраних примјера, обратићемо пажњу на елементе који се тичу статуса и профила извора или пошиљаоца поруке која је заснована на нуђењу алтернативне слике стварности, тј. да ли је креирање алтернатива резервисано искључиво за поруке које преносе представници власти и здравствених институција или је продукција таквих исказа заступљена на ширем нивоу, те шта нам успостављање релација између извора и типова алтернативности која се креира говори о намјерама и могућим утицајима анализираних медијски посредованих порука.

3.4. Прагматика биополитичке комуникације

Још једна битна ставка теоријско-методолошког темеља, која произилази из саме тематске природе анализираних текстова заснованих на извјештавању о пандемији, јесте прагматика биополитичке комуникације, која је такође и предмет интересовања медицинске антропологије и која се заснива на бављењу феноменом биокомуникативности, односно бављењу комуникацијом као продукцијом, кружењем и рецепцијом знања на плану такозваног биомедицинског домена (Briggs, Nichter 2009: 194). На појам биокомуникативности надовезује се и Фукоов концепт биополитике, која подразумијева својеврсни вид стратегија рационализације и политизације разних сфера људског живота, укључујући и оне попут здравља, хигијене, стопе рађања, очекиваног трајања животног вијека, расе итд., при чему је потребно нагласити да је ријеч о скупу пракси које датирају још од периода осамнаестог вијека, да би свој замах доживјеле у деветнаестом, а „захваљујући“ бројним политичким и економским проблемима и стањима, и те како су актуелне и данас (Foucault 2008: 317). У контексту овог рада, од интереса нам је било питање да ли се алтернативне слике стварности граде на темељу оних исказа у медијима који су засновани на биомедицинском знању, тј. да ли је конструкција алтернативног један од поступака биополитичке комуникације посредоване медијима.

3.5. Представљени теоријски оквир и предмет истраживања

Када је ријеч о претходно представљеним истраживачким приступима и перспективама, те могућностима њихове примјене при анализи феномена алтернативности у медијском извјештавању о пандемији вируса корона, издвојили бисмо сљедеће ставке: (1) достигнућа посткласичне наратологије која се ослањају на тековине теорије могућих свјетова представљала су иницијалну тачку за формирање теме рада и била су нам кључна за разумијевање самог појма алтернативности и важности обраћања пажње на елементе који су присутни у тексту, али нису актуализовани; (2) присутност феномена контрафактивности у разним сферама живота и различитим научним пољима послужила је као основа за претпоставку да се ова категорија може наћи и у медијским текстовима различите тематике, па тако и оним који тематизују питање пандемије, док су нас достигнућа лингвистичких изучавања ове категорије усмјерила на конкретне језичке формулације које можемо очекивати када говоримо о кон-

трафактивности; (3) методе и приступи анализе дискурса усмјерили су нас на квалитативну анализу језичких јединица и лингвистичких маркера, као и ширих дискурзивних структура које се могу уочити у исказима који су саставни дио медијског дискурса извјештавања о пандемији, а (4) перспективе критичке анализе, уз ослањање на прагматику биополитичке комуникације, омогућиле су нам осврт на одређене изванјезичке аспекте ширег друштвеног контекста у којем се, заправо, у пуној мјери тек и могу разумјети анализирани јединице, искази и структуре, а нарочито различите посљедице и ефекти њихове рецепције.

4. Алтернативна медијска слика стварности: извјештавање о пандемији вируса корона

4.1. Методологија селекције и анализе корпуса

Основна претпоставка од које смо пошли у овом раду јесте та да су поступци креирања алтернативних слика стварности које можемо препознати на основу сета одређених лингвистичких маркера који припадају различитим нивоима језичке организације присутни у наративима пандемије, конкретно у медијски посредованом извјештавању о пандемији вируса корона. Анализирали смо текстове објављене у дневним новинама и на порталима („Независне новине“, „Бука“, „Мондо“), уз осврт на доступне анализе извјештавања медија о овом питању („Ебарт“, 2020; Vegović, Labaš 2021), при чему нам је кључни критеријум било то да је ријеч о текстовима у којима се тематизују различити аспекти који се тичу ширења вируса корона и проглашења пандемије и у којима се јављају случаји употребе алтернативних аспеката стварности као могућих али у том тренутку и даље нереализованих догађаја или ситуација. Одлучили смо се да истраживачки корпус базирамо на објавама наведених дневних новина и портала, јер је ријеч о врло читаним медијима чија природа подразумијева континуирано праћење ситуације о којој се извјештава и који су се бавили тематски различитим аспектима пандемије – праћењем броја заражених, потенцијалних начина ширења или спречавања заразе, увођењем или укидањем разних мјера, препорукама власти и здравствених институција, праћењем упоредне ситуације у околним земљама и свијету и слично. Корпус су чинили текстови објављивани у периоду од марта до октобра 2020. године. Овакав временски оквир омогућио нам је да у обзир узмемо и текстове објављене у периоду када су се на нашим просторима почели јављати први потврђени случајеви заразе, али и у периоду након тога, када се број заражених лица повећао, као и број доступних информација о природи самог вируса, али и току пандемије уопште.

Из овог корпуса издвојено је укупно 38 примјера у којима је садржана нека врста приказивања алтернативне верзије стварности и они су при обради грађе распоређени хронолошки, према времену објављивања вијести, од 11. марта до 13. октобра 2020. Први корак у приступу одабраној грађи подразумијевао је

разврставање селектованог медијског садржаја уз праћење и навођење информација као што су: назив медија одакле је вијест преузета, датум објављивања, статус лица/институције чија се порука преноси,¹¹ те лингвистички маркери којима се постиже креирање алтернативне слике стварности. Сљедећи корак подразумијевао је детаљну анализу издвојених примјера и њихово груписање у неколико скупина, првенствено у зависности од типа алтернативне слике стварности која се конструише и лингвистичких маркера којима се алтернативност постиже – јер је управо питање језичке маркираности феномена алтернативности једно од суштинских којима смо се бавили у овом раду.

4.2. Анализа извјештавања медија о пандемији вируса корона

Прикупљене примјере извјештавања о пандемији који садрже креиране алтернативне слике стварности разврстали смо у сљедеће скупине:

- 1) креирање могућих али неактуализованих верзија будућности употребом потенцијала, условних конструкција или избором специфичне лексике;
- 2) креирање алтернативних виђења прошлости и њихових неактуализованих посљедица употребом контрафактивних исказа;
- 3) креирање алтернативних слика стварности помоћу форме питања;
- 4) креирање алтернативних слика стварности помоћу негације;
- 5) креирање алтернативних слика стварности поређењем и концептуалном метафоризацијом.

У наставку рада ћемо се детаљније позабавити сваком од ових група.

4.2.1. Креирање могућих али неактуализованих верзија будућности употребом потенцијала, условних конструкција или избором специфичне лексике

На првом мјесту, можемо издвојити примјере који су засновани на указивању на могућу, али и даље неактуализовану верзију будућности, гдје се, на лингвистичком плану, углавном користе условне конструкције, било на нивоу избора глаголских облика или самог типа реченица. Ту бисмо могли убројати сљедеће примјере:

- 1) Пандемија није ријеч која се лагано или непажљиво користи. То је ријеч која, ако се злоупотрејеби, може изазвати неразуман страх или неоправдано прихваћање да је борба готова, што води до непотребне патње и смрти (Бука, 11. 3. 2020).¹²
- 2) Њемачка канцеларка Ангела Меркел позвала је у сриједу на изванредној конференцији за тисак грађане Њемачке да буду солидарни

¹¹ Под одредницом „статус лица/институције“ мислимо на то да ли је ријеч о порукама које преносе грађани, државни званичници и представници власти, представници здравствених институција или различитих привредних организација, ИТ магната и слично.

¹² Приликом навођења примјера, у загради истичемо назив медија одакле је дио текста преузет, као и датум објављивања, док ћемо се осталим сегментима, као што су одабир језичких јединица и поступака, статус лица чија се порука преноси и слично, бавити при анализи дате групе примјера.

тијеком кризе изазване заразом коронавирусом. Поручила је грађанима да је тренутно најважнија задаћа спрјечавање ширења заразе, но њезиним коментаром да би зараза могла захватити више од 60 посто становништва незадовољан је чешки премијер Андреј Бабиш. „Такве ријечи изазивају панику“, рекао је па одмах додао да је Чешка подузела строге мјере како би избјегла најгоре сценарије, преноси агенција Реутерс (Бука, 11. 3. 2020).

- 3) Ако се ситуација са корона вирусом не стабилизује у наредне двије или три седмице, последице по бх. економију, сматра Смаилбеговић, могле би бити огромне. С обзиром на цјелокупну ситуацију, Удружење послодаваца већ је заказало хитно засједање, како би постигли договор које кораке подузети (Бука, 11. 3. 2020).
- 4) „Ширење вируса ће наставити да се одвија. Најважније је да се то колико је могуће више успори, јер ако има превише заражених у кратком времену, биће велики притисак на здравствени систем“, рекла је Фон дер Лајенова (Мондо, 11. 3. 2020).

Оно што можемо ишчитати из приказаних примјера јесте да је поступак креирања алтернативних слика стварности присутан у ситуацијама када се претпостављају могући исходи и резултати, најчешће у случајевима када се те претпоставке исказују непосредно употребом условних реченица (примјери 1, 3, 4), гдје само помињање услова у тексту са собом носи и активацију дате потенцијалне ситуације на мисаоном плану. Поред тога, претпостављање могућих сценарија остварује се и употребом других врста реченица, али у тим случајевима јавља се потенцијалност на нивоу употребе глаголског облика (нпр. примјер број 2).

- 5) У Њемачкој је у сриједу забиљежен трећи смртни случај од коронавируса и 1.296 заражених. Италија ће повећати јавну потрошњу на 25 милијарди еура како би помогла господарству ублажити учинке епидемије коронавируса који је узео више од 600 живота, а можда ће увести и нова ограничења кретања, најавио је у сриједу талијански премијер (Бука, 11. 3. 2020).
- 6) „Ја сам свјестан да моја професија¹³ значи да ћу се највјеројатније заразити. Нормално је да људи у оваквим ситуацијама постављају велики број питања на која не могу добити одговор. Хоћу ли се заразити? Колико људи ће се заразити и колико њих ће умријети? Тко ће умријети? То вам нитко не може рећи са сигурношћу“, објашњава он (Бука, 11. 3. 2020).
- 7) Русија можда неће потпуно отворати границе до 2021 (Независне новине, 13. 5. 2020).
- 8) Постоје назнаке да дјеца не шире нови вирус корона у истој мјери као одрасли, изјавила су два угледна британска епидемиолога и упозори-

¹³ У првом дијелу текста сазнајемо да је ријеч о асистенту професора хитне медицине са Свеучилишта Џорџ Вашингтон.

ла да постоји могућност да људски имунитет на овај вирус можда не траје дуго (Независне новине, 19. 5. 2020).

У овдје представљеним ситуацијама претпостављају се одлуке и даљи кораци и поступци или њихови исходи, који у том тренутку нису сигурни, нису реализовани, већ су само присутни на нивоу могућег. Док је претходну групу примјера одликовала формално исказана потенцијалност на морфолошком и / или синтаксичком нивоу, овдје је она садржана у лексичком избору, гдје лексема *можда*, *могућност* и *највјероватније* имају улогу лингвистичких маркера који цијелом исказу дају тон нереализоване потенцијалности, а не усмјерености на будућу ситуацију која ће се дефинитивно актуализовати. Овакав вид конструисања алтернативног може се објаснити и потребом да се нагласи озбиљност ситуације усмјеравањем пажње на могуће посљедице, што у неким случајевима може имати ефекат застрашивања, али и потребом да се износе различите опције, од оних више до оних мање вјероватних, како би се одао утисак држања ситуације, ма како она можда критична била, под контролом, јер претпостављање неког сценарија требало би истовремено да остави утисак спремности да се његова актуализација дочека.

Када је ријеч о претпоставкама, посебну пажњу требало би обратити и на претпостављање тога када и како ће се пандемија даље развијати или завршити и какве посљедице то може имати:

- 9) У изјави за недјељник „Фокус“, он је рекао да би на јесен могао услиједити четврти талас и да је неопходно до тада искористити вријеме да извуче максимум из структура и процеса (Независне новине, 14. 5. 2020).
- 9) Према новом Гејтсовом стандарду, који је помјерио лествицу очекивања када је пандемија у питању у односу на оно што је изјавио прије само мјесец дана, Американци ће можда морати да живе годинама, а многи и цијели живот, уз физичку дистанцу и друге епидемиолошке мјере уведене у борби против вируса корона. Гејтс је прије само мјесец дана најавио да би Сједињене Америчке Државе могле да се врате у нормалу у љето 2021. захваљујући вакцинама (Независне новине, 13. 10. 2020).

Овакви примјери уклапају се у главне одлике наратива пандемије, гдје се писање о потенцијалном крају заправо своди на истовремено претпостављање новог почетка (в. нпр. Davis 2017), односно на став да је потребно бити припремљен на задржавање ове, али и могуће нове ситуације овог типа. Формално гледано, у њима се примјећује комбинација језичких поступака из претходних примјера – употреба условних конструкција и потенцијала, али и специфичан избор лексике (нпр. лексема *можда* у пр. 10) која упућује на потенцијалност.

Уколико обратимо пажњу на то којим лицима припадају поруке које се преносе, а у којима је садржано креирање неког могућег, али и даље нереализованог аспекта, уочавамо да је углавном, без обзира на избор морфолошког, лексичког или синтаксичког средства формулисања алтернативе, ријеч о

обраћању државних званичника и представника власти (нпр. искази 1, 4 или 5), представника здравствених институција, епидемиолога и здравствених радника (нпр. искази 6 или 8), али и представника привредних организација и ИТ магната (искази 3 или 10).¹⁴ Овакво упућивање на исказе који припадају изворима који су уједно носиоци кредибилитета и ауторитета уклапа се у опште карактеристике наратива пандемије, које подразумевају тежњу ка увјерљивости и референце научног типа. Оне су овдје остварене позивањем на изјаве стручних лица, али и базирањем поруке, па и оног њеног дијела који је заснован на алтернативном виђењу стварности, на информацијама које се тичу биомедицинског феномена и биосигурности (уп. Briggs, Nichter 2009; Gerlach 2016), што је посебно видљиво у исказима усмјереним на предвиђање даљег тока пандемије, могуће увођење или укидање мјера или упућивањем на нове претпостављене начине ширења заразе и препоруке понашања грађана које из њих произилазе.¹⁵ Ово показује да је конструкција алтернативног један од поступака присутних у биополитичкој комуникацији посредованој медијима и да има улогу предвиђања или претпостављања могућег даљег тока или могућих исхода и посљедица које се тичу здравствено-политичке сфере и које могу утицати на живот грађана.

4.2.2. Креирање алтернативних виђења прошлости и њихових неактуализованих посљедица употребом контрафактивних исказа

- 1) Вирус корона у Италији узео је маха, а она пише шта би данас урадила другачије, да је само онда, када је ширење короне започело знала (Независне новине, 19. 3. 2020).
- 2) „Да смо знали у марту какво ће стање бити у мају сигурно да би рекли: ‘Па, не треба нам болница, не треба нам 200 респиратора, не треба нам ни два милиона маски и свашта нешто’. Међутим, доносити одлуке у то вријеме, када је пандемија била на врхунцу и када су све земље како у окружењу тако и широм свијета бројале мртве и заражене, није уопште било једноставно“, рекао је Вишковић (Независне новине, 3. 6. 2020).

Док су примјери претходне скупине усмјерени на потенцијалне али и даље нереализоване аспекте будућности, примјери у овој цјелини усмјерени су на

¹⁴ Оваква заступљеност извора или лица чије се поруке преносе одговара и објављеним информацијама у доступним анализама извјештавања медија о пандемији, гдје се као најзаступљенији извори у текстовима дневне штампе и ТВ емисија о пандемији вируса корона наводе званични извори као што су чланови Кризног штаба, предсједник, чланови министарстава и других институција, а онда и здравствени радници, друштвени актери, инострана политичка власт, медији, аналитичари и неименовани извори (Ебарт 2020: 17–19).

¹⁵ Доступне анализе медијског извјештавања показују да су међу подтемама у извјештавању о пандемији највеће интересовање код становништва изазивале следеће: број заражених, мјере и њихово увођење и релаксација, привредна криза, онлајн настава, живот током и након пандемије, промјене навика грађана, информације о начину тестирања, развој вакцина, пад туристичке сезоне (Begović, Labaš 2021: 17–18).

прошлост и приказују алтернативна виђења прошлости и нереализоване последице које из тих алтернатива произилазе. На плану употребе језичких средстава, овдје учавачемо присуство иреалних условних реченица, које се, како је већ споменуто, узимају као прототипичан израз категорије контрафактивности и преносе информацију о нереализованом услову, тј. услову који у прошлости није актуализован, па самим тим и његов потенцијални исход остаје у сфери неактуализованости, односно схваћен је као алтернативна верзија стварности која није достигла реализацију. Овакви искази могу се повезати и са наратолошким изучавањима виртуелности и алтернативности, јер оваквим контрафактивним језичким изразима у различитим типовима дискурса формално и значењски одговарају примјери периферних могућих прича, конкретно хипотетичке фокализације. Овај тип виртуелних наратива у текстовима који припадају домену фикције подразумева то да наратор или лик у неком наративу из домена фикције креира „хипотезе о томе шта би могло бити или шта би се могло перципирати из одређене перспективе, уколико би постојао неко ко би користио ту перспективу“ (Milosavljević Milić 2016: 45). Уколико то пренесемо на план медијског извјештавања о пандемији, учавачемо ситуације гдје извор чија се порука преноси, за разлику од наратора или књижевног лика, овдје су то личне приче грађана (1) и изјаве представника власти (2), нуди алтернативно виђење стварности у виду неког неиспуњеног прошлог услова (*да је само знала / да смо знали*) и последице која због неиспуњења тог услова такође остаје нереализована (*шта би данас урадила другачије / сигурно да би рекли*). Иако контрафактивни искази и контрафактивно мишљење подразумевају креирање и бољих и горих верзија у односу на ону која је актуализована у стварности, оба ова примјера из медија показују да неактуализована ситуација за којом се посеже представља бољу алтернативну слику стварности, ону у којој би лице чији се исказ преноси поступило или реаговало исправно, да је правовремено имало све потребне информације или знање које има сада. Њихова сврха у медијским текстовима може се повезати са раније поменутом важном улогом контрафактуала у олакшавању разумијевања узрока догађаја и перспектива и увјерења других (Kulakova, Nieuwland 2016).

4.2.3. Креирање алтернативних слика стварности помоћу форме питања

- 1) Због вируса ћемо стално радити од куће? (Мондо, 11. 3. 2020)
- 2) Да ли ће ЕУ затворити унутрашње границе због коронавируса? (Мондо, 11. 3. 2020)
- 3) Русија ће регистровати вакцину против короне крајем љета? (Независне новине, 16. 5. 2020)
- 4) Појавио се нови облик упале плућа, смртоноснији од COVID-19? (Независне новине, 10. 7. 2020)

Постављање питања, присутно у примјерима треће скупине, доводи до усмјеравања пажње на алтернативну верзију будућности која се разликује од неке раније очекиване и која је условљена тренутном ситуацијом, али која још увијек није актуализована и питање је да ли ће икада заправо и бити.

Овакви примјери, посматрано у контексту структуре цјелокупне објаве коју медији преносе, често се могу наћи, као што је овдје случај, не само у тексту већ и на мјесту наслова, често и у форми класичних *кликбејт* наслова, којима је циљ првенствено постизање што већег броја прегледа или читања, без обзира на то да ли ће се на постављено питање понудити и конкретан одговор. Примјере овог типа смо уврстили у понуђену типологизацију креирања алтернативних слика стварности у медијима јер форма оваквих питања (*Због вируса ћемо стално радити од куће?*) са собом носи двије алтернативне верзије стварности – једну која је заснована на потврдном одговору на питање (*да, хоћемо*) и другу која је заснована на одричном (*не, нећемо*). Једна од њих може бити реализована, али ће њена актуализација истовремено значити и неактуализованост њене алтернативе.

Управо форма питања даје слободу да се неизвјесна будућа ситуација овако директно помене, па и на кључном и истакнутом мјесту у објави какав је сам наслов. Дакле, иако се овако изложеним ставовима у форми питања избјегава упућивање на апсолутну истинитост или вјероватност оног што је датим исказом изречено, само његово позиционирање у текст отвара простор за активацију његове потврдне или одричне варијанте као потенцијалне будуће реалности.

4.2.4. Креирање алтернативних слика стварности помоћу негације

- 1) „Никада више нећемо радити на исти начин“, каже шефица људских ресурса у Твитеру, Џенифер Кристи. „Менаџери који нису мислили да могу водити тимове са удаљених мјеста добили су нову перспективу те зато мислим да се из ове позиције никада више нећемо вратити натраг“, сматра Кристи (Мондо, 11. 3. 2020).

Овај тип примјера заснован је на употреби негација, и то на начин да негирањем једне слике истовремено активирамо и њену алтернативну замјену, али и последице које из ње произилазе. Као што случај употребе контрафактивних исказа у медијском дискурсу можемо повезати с хипотетичком фокализацијом као видом периферне могуће приче у виртуелним наративима, тако и употреба негација зарад креирања неактуализоване алтернативности има своје мјесто и у фикционалним наративима. Наративне негације директно се вежу за негацију као лингвистичку категорију, тј. као синтаксички поступак којим се уводи негативни свијет (Milosavljević Milić 2016: 51). У наведеном примјеру (*никада више нећемо радити на исти начин / мислим да се из ове позиције никада више нећемо вратити натраг*), видимо да се негација усмјерава на претпоставке у вези са исходима који се тичу сфере будућности. У тренутку давања исказа, који можемо означити као садашњи, она и даље постоји само као алтернатива, слично као у примјерима употребе форме питања, која може, али и не мора бити актуализована у неком будућем тренутку.

4.2.5. Креирање алтернативних слика стварности поређењем и концептуалном метафоризацијом

Посебну скупину чинили би примјери засновани на успостављању поредбених или метафоричких веза, односно паралела међу двјема сферама:

- 1) „Пљување на људе у тренутку када показујете симптоме коронавируса је равно пуцању у њих, нема разлике“, казао је директор болнице Маурицио ди Мауро (Бука, 11. 3. 2020).
- 2) „У рату смо против вируса, панике и друштвено-привредних последица ове епидемије“, казао је Пленковић, нагласивши да постоји низ мјера и да Влада жели да донесе конкретне одлуке у свим секторима (Независне новине, 14. 3. 2020).
- 3) Ситуација је драматична. Приближавамо се сценарију из Италије и Шпаније. Молимо вас да останете код куће (СМС / Бука, 31. 3. 2020).
- 4) Тешко остварени добици у борби против вируса корона сада су изгубљени како се шири веома заразан делта сој овог вируса, саопштила је данас Свјетска здравствена организација (Независне новине, 30. 7. 2020).

Примјери 1, 2 и 4 илуструју да је концептуална метафоризација (Fauconnier, Turner 2002), које смо се на теоријском плану дотакли у поглављу о контрафактивности, такође једно од могућих средстава креирања алтернативне слике стварности. Ови примјери уклапају се у очекивано метафоричко поистовјеђивање вируса и борбе,¹⁶ већ забиљежено у литератури, гдје се паралелизам између пандемије вируса и рата објашњава, између осталог, коцептуализацијом болести у виду својеврсних ратова који се воде између непријатеља, тј. вируса, и нас, тј. људи, при чему се као могуће појашњење наводи историјска повезаност болести и ратова, у смислу тога да су ратови, кроз историју, довели до осиромашења становништва, а сходно томе и до лакшег подлијегања болестима, као и да су управо војни кампови често знали бити и извори разних зараза (Štrkalj Despot 2020: 6). Оваква концептуализација вируса и болести нарочито је примјетна у преносу порука представника здравствених институција (примјери 1 и 4) и власти (примјери 2 и 3), јер се управо њима на тај начин додјељује улога оних који истовремено воде борбу *за* добробит становништва, а *против* опасности у виду заразе.

Трећи примјер, који се прво појавио у форми СМС поруке, да би затим нашао своје мјесто и у медијима који су о тој поруци извјештавали, није дат у виду директног поређења или метафоре, али је такође заснован на успостављању паралелног односа, конкретно алудирањем на могућност шпанског и италијанског сценарија, активира се слика изразито критичног стања у Италији и Шпанији, која је до тог момента већ била пропраћена у медијима, тако што се та ситуација поставља као алтернативна слика реалности која би се могла реализовати уколико се не поштују одлуке Кризног штаба. Оно што је присутно у тексту, још једном није реализовано у стварности, али се намеће не само као потенцијално већ и као готово неизбјежно. Искази овог типа, иако на површинском нивоу могу бити представљени као класична упозорења зарад

¹⁶ Детаљније о питању језичких промјена које се дешавају у контексту пандемије, на плану лексичких трансформација и метафоричких уоквиравања, на примјеру дискуrsa о вирусу корона, в. Štrkalj Despot 2020.

добробити популације, у стварности могу да погодују намјери ширења панике међу становништвом, те њиховом застрашивању, поготово ако узмемо у обзир да је извор чију поруку медији преносе заправо званична фигура која треба да представља ауторитет на датом пољу.

Примјере успостављања метафоричких и поредбених веза уврстили смо у начине креирања потенцијалне али неактуализоване алтернативне верзије стварности јер су засновани на успостављању паралела међу дјвјема сферама – сфере која је актуализована у стварности (постојање вируса / болести / заразе, као и низ различитих корака који се спроводе с циљем контролисања пандемије) и сфере која је њена неактуализована алтернатива (рат, борба), али је присутна у језичком исказу зарад разумљивијег и ефектнијег приказивања ситуације о којој се извјештава.

5. Закључна разматрања

Анализа корпуса сачињеног од примјера извјештавања дневних новина и портала о вирусу корона потврдила је основну претпоставку којом смо се водили у овом раду, а то је да су поступци креирања алтернативних слика стварности које можемо уочити на основу лингвистичких маркера који припадају различитим нивоима језичке организације присутни у грађењу наратива пандемије, тј. у медијском извјештавању о пандемији вируса корона. Класификовањем селектоване грађе, предложили смо њено груписање у неколико скупина, у зависности од типа алтернативне слике стварности која се конструира и лингвистичких маркера којима се алтернативност постиже: 1) креирање могућих али неактуализованих верзија будућности употребом потенцијала, условних конструкција или избором специфичне лексике; 2) креирање алтернативних виђења прошлости и њихових неактуализованих посљедица употребом контрафактивних исказа; 3) креирање алтернативних слика стварности помоћу форме питања; 4) креирање алтернативних слика стварности помоћу негације и 5) креирање алтернативних слика стварности поређењем и концептуалном метафоризацијом. Квалитативна анализа издвојених примјера показала је да грађење оваквих алтернативних слика стварности има додирних тачака са поступцима креирања виртуелних наратива у фикцији (употреба контрафактивних исказа, метафора и поређења, негација), да се уклапа у опште одлике наратива пандемије, познате у литератури, попут тежње ка увјерљивости или позивања на научне референце (Gerlach 2016, Wald 2008), те усмјеравања пажње на питања из домена биосигурности и биополитике (Gerlach 2016, Briggs, Nichter 2009), али и у карактеристике медијског извјештавања уопште, које, поред улоге информисања, може имати и улогу креирања одређене слике стварности и утицати на понашање становништва, тј. оних којима се порука упућује (Wald 2008, Begović, Labaš 2021).

Извори

Buka, magazin, byka.com.
Mondo, portal, mondo.ba.
Nezavisne novine, dnevni list.

Литература

- Begović, P., Labaš, D. (2021). Medijske navike, povjerenje publike i lažne vijesti u doba koronavirusa, *Communication Management Review*, Vol. 06, No. 01, 6–28.
- Bonačić, M. (1980). Jezik u društvenom kontekstu i analiza diskursa. Znanstvena osnova komunikativnog pristupa poučavanju stranih jezika. *Strani jezici*, Vol. 9 (3), 204–213.
- Briggs, C. L., Nichter, M. (2009). Biocommunicability and the Biopolitics of Pandemic Threats, *Medical Anthropology*, 28 (3), 189–198.
- Buljan, I. (2017). Od jezika do mišljenja: irealne pogodbe i protučinjenično mišljenje. *Filozofska istraživanja*, 148, god. 37, sv. 4, 743–761.
- Byrne, R., Egan, S. (2004). Counterfactual and Prefactual Conditionals, *Canadian Journal of Experimental Psychology*, 58: 2, pp. 113–120.
- Wald, P. (2008). *Contagious: Cultures, Carriers, and the Outbreak Narrative*, Duke University Press: Durham.
- Van Dijk, T. A. (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, Sage, vol. 4(2), 249–283.
- Van Dijk, T. A. (2015). Critical Discourse Analysis. In D. Tannen, H. E. Hamilton, D. Schiffrin (Eds.), *The Handbook of Discourse Analysis* (pp. 466–485).
- Wodak, R., Meyer, M. (2009). Critical Discourse Analysis: History, Agenda, Theory and Methodology. In R. Wodak, & M. Meyer (Eds.), *Methods for Critical Discourse Analysis* (pp. 1–33). Sage (2nd revised edition).
- Gerlach, N. A. (2016). From Outbreak to Pandemic Narrative: Reading Newspaper Coverage of the 2014 Ebola Epidemic, *Canadian Journal of Communication*, Vol. 41, 611–630.
- Grishakova, M. (2019). Interface Ontologies. On the Possible, Virtual and Hypothetical in Fiction, *Possible Worlds Theory and Contemporary Narratology*. University of Nebraska Press, 88–109.
- Davis, M. (2017). „Is It Going to Be Real?“ Narrative and Media on a Pandemic. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 18 (1), Art. 18.
- Dannenberg, H. (2008). *Coincidence and Counterfactuality. Plotting Time and Space in Narrative Fiction*. Lincoln and London: University of Nebraska.
- Gozzi, N., Tizzani, M. et al. (2020). Collective Response to Media Coverage of the COVID-19 Pandemic on Reddit and Wikipedia: Mixed-Methods Analysis. *Journal of Medical Internet Research*, 22(10): e21597, URL = <https://www.jmir.org/2020/10/e21597/>

- Ebart (2020). *Analiza izveštavanja medija o epidemiji korona virusa u Srbiji*. Analiza sadržaja dnevne štampe i TV stanica od 26. februara do 6. maja 2020.
- Kulakova, E., Nieuwland, M. S. (2016). Understanding Counterfactuality: A Review of Experimental Evidence for the Dual Meaning of Counterfactuals, *Language and Linguistics Compass*, 10/2, pp. 49–65.
- Lewis, D. (1968). Counterpart Theory and Quantified Modal Logic. *The Journal of Philosophy*, Vol. 65, Issue 5, pp. 113–126.
- Liu, N., Chen, Z., & Bao, G. (2021). Role of media coverage in mitigating COVID-19 transmission: Evidence from China. *Technological forecasting and social change*, 163, 120435. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2020.120435>
- Mairal, G. (2011). The History and the Narrative of Risk in the Media. *Health, Risk & Society*, Vol. 13, No. 1, 65–79.
- Marčetić, A. (2018). Postklasična naratologija: Koliko je prirodna 'prirodna naratologija'?. U S. Milosavljević-Milić, J. Jovanović, M. Bojanić-Ćirković (ur.), *Od narativa do narativnosti: pola veka naratologije*: tematski zbornik radova, 73–85.
- Milosavljević Milić, S. (2016). *Virtualni narativ. Oglеди iz kognitivne naratologije*. Niš, Sremski Karlovci – Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Mishra, S., Scott, J., et al. (2021). Comparing the responses of the UK, Sweden and Denmark to COVID-19 using counterfactual modelling. *Scientific Reports*, 11, 16342.
- Принс, Ц. (2011). *Наратолошки речник*. Београд: Службени гласник.
- РМС (1967). *Речник српскохрватскога књижевног језика. Књига прва, А–Е*. Нови Сад, Загреб: Матица српска, Матица Хрватска.
- Roesse, N. (1997). Counterfactual Thinking. *Psychological Bulletin*, Vol. 121, No. 1, pp. 133–148.
- Ronen, R. (2004). *Possible Worlds in Literary Theory*. Cambridge University Press.
- Ryan, M. L. (1985). The Modal Structure of Narrative Universes. *Poetics Today*, vol. 6: 4, 717–755.
- Ryan, M. L. (1992). Possible Worlds in Recent Literary Theory. *Style*, vol. 26, no. 4, 528–553.
- Ryan, M. L. (2001). *Narrative as Virtual Reality, Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media*. The John Hopkins University Press: Baltimore and London.
- Ryan, M. L. (2006). From Parallel Universes to Possible Worlds: Ontological Pluralism in Physics, Narratology and Narrative. *Poetics Today*, 27: 4, 633–674.
- Ryan, M. L. (2013). Possible Worlds. In: Hühn, Peter et al. (eds.): *the living handbook of narratology*. Hamburg: Hamburg University. URL = <http://www.lhn.uni-hamburg.de/article/possible-worlds>
- Ryan M. L., Bell, A. (2019). Introduction. Possible Worlds Theory Revisited. *Possible Worlds Theory and Contemporary Narratology*, University of Nebraska Press.
- Сааведра, Д. (2000). Опозиције неких везника и синтаксичких структура у вези са фактивношћу у српском језику. *Јужнословенски филолог*, LVI, 995–1003.
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. London: Longman.

- Fauconnier, G., Turner, M. (2002). *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. Basic Books.
- Faucault, M. (2008). *The Birth of Biopolitics. Lectures at the Collège de France, 1978–79*. Palgrave Macmillan.
- Fuller, J. (2021). Conceptual lessons for containing an epidemic of questionable COVID-19 counterfactual comparisons, *Journal of Epidemiology and Community Health*, 75: 1031–1032, <https://jech.bmj.com/content/75/11/1031>
- Halmi, A., Belušić, R., Ogresta, J. (2004). Socijalnokonstruktivistički pristup analizi medijskog diskursa. *Medijska istraživanja*, god. 10, br. 2, 35–50.
- Štrkalj Despot, K. (2020). Kako koronavirus mijenja jezik kojim govorimo (i mislimo)? *Hrvatski jezik*, br. 2, 1–7.

Sonja Lero Maksimović

AN ALTERNATIVE IMAGE OF REALITY IN THE MEDIA: REPORTING ON THE CORONAVIRUS PANDEMIC

Summary

In this paper, we analysed the phenomenon of the alternative based on the postulates of postclassical narratology, the theory of possible worlds and the theory of counterfactuality, where the alternative is understood as the other possibility that remains in the virtual sphere, or as the potential that is not actualized. The subject of this paper is to explore different specifics concerning the linguistic shaping of non-actualized aspects of reality in the media in those cases when such statements favor the construction of broader narratives of threat and impending or possible danger, as is the case with reports of disease spread (outbreak / epidemic / pandemic narratives), mass killings, various natural disasters and so on. For the purposes of this paper, we analyzed several articles published in daily newspapers, as well as on various newspaper websites that address issues related to the corona virus pandemic, referring also to the available published analyses of media reporting. The aim of this paper is to point out to the basic mechanisms and linguistic markers that we can recognize in cases when the virtual, as a kind of alternative, non-actualized reality, is used as a means of constructing such narratives.

sonja.lero@ff.unibl.org